

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Т. С. Вінцовський

УДК 94(477.74)''1917''

УКРАЇНСЬКИЙ КЕРІВНИЧИЙ КОМІТЕТ В ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ І ОСВІТНЬОМУ ЖИТТІ ОДЕСИ (1917 р.)

У науковій розвідці аналізується виникнення та діяльність Українського керівничого комітету Одеси, який у перші місяці революції 1917 р. взяв на себе функції організатора української громади міста та виразника її політичних і культурних інтересів.

Ключові слова: *Український керівничий комітет, Одеса, революція, українська громада, Центральна Рада.*

Дослідники Української національної революції 1917-1921 рр., незважаючи на солідну наукову спадщину, що налічує тисячі праць різного формату і гатунку, продовжують накопичувати емпіричний матеріал, який має сприяти масштабнішому уявленню про механізми розгортання революційних процесів, що привели врешті-решт до відновлення української державності. Попри очевидну першість Києва в легалізації національної політичної доктрини шляхом переведення її в практичну площину, важливе місце посідали події в регіонах, зокрема Одесі, яка залишалася на той час найчисельнішим містом земель, об'єднаних згодом кордонами УНР. Доводиться констатувати, що незважаючи на достатню кількість наукової продукції, у якій висвітлюються особливості оновлення політичного обличчя причорноморського міста в 1917 р., створення та діяльність місцевого Українського керівничого комітету (далі – УКК або Керівничий комітет) фактично залишилися поза увагою дослідників. Для прикладу, в узагальнюючій історії Одеси, що вийшла друком на початку ХХІ століття, про УКК згадується лише один раз, й то в завуальованій формі: «<...> С. П. Шелухін – очолював революційний комітет в Одесі<...>» [17, с. 278]. Так само стисло характеризується комітет у деяких інших

творах [9; 11], а також в збірці «Українська Центральна Рада. Документи і матеріали в двох томах» [18, с. 530]. Відтак у запропонованій статті ставиться мета дослідити роль даної організації в політичному і освітньому житті міста. Дослідницькі завдання передбачають з'ясувати час виникнення УКК, його персональний склад й цілі діяльності, проведені заходи в межах власної компетенції та яке місце посідала окреслена інституція в житті громади міста.

Керівничий комітет Одеси був створений 4 березня 1917 р. лідерами українського національного руху причорноморського міста ще з дореволюційного періоду С. Шелухиним, В. Чехівським, І. Луценком та іншими, які й сформували основне ядро по управлінню організацією [28, с. 57; 13, 24 серпня]. Новозаснована київська газета «Нова Рада» за місяць опісля повідомляла, що до УКК увійшли по 2 представники від цілої низки товариств – «Наша Кооперація», «Українська Хата», «Стара громада», «Нова громада», «Студентська громада», «Громада курсисток», «Робітнича громада» й прилучилася Українська радикально-демократична партія – таким чином 14-16 осіб. Головою став С. Шелухин, скарбником Селюк, писарем – О. Міняйло [14, 9 квітня]. Але ці дані слід скорегувати, зважаючи на інформацію офіційного часопису УКК альманаху «Українське слово» (головний редактор В. Чехівський). Редколегія стверджувала, що Керівничий комітет збирався на засідання по середам і п'ятницям о 18.00 год., в неділю о 10.00 год., а персональний склад формувався з 2-х делегатів від – УРДП, УСДРП, «Старої громади», «Молодої громади», «Громади курсисток», «Студентської громади», «Робітничої громади», «Солдатської громади», й по 1-му представнику від матросів, 1-ї школи прапорщиків, 2-ї школи прапорщиків, молоді середніх шкіл, редакції «Українського слова», що дає в сумі 21 особу. Серед них, окрім 5-ти вище оприлюднених імен, знаходимо наступні прізвища – В. Боровик (від УРДП), В. Мурський, Ф. Паляничка (студент), Л. Бурдин («Українська Хата»), З. Висоцький (УСДРП), М. Гордієвський, Шмигель («Українська Хата») [20, с. 9-10]. Одеський краєзнавець О. Янчук називає ще й І. Липу [30].

Зважаючи на часовий збіг з датою утворення Центральної Ради у Києві, очевидно, що створення комітету слід розглядати як миттєву реакцію політично активної частини української спільноти Одеси на

падіння царизму й бажання максимально швидко згуртувати громаду навколо спільної ідеї. У своєму зверненні до населення УКК закликав усіх громадян підтримати Тимчасовий уряд і запевнив, що «новий лад несе всім народам і нашій Україні волю й свободу, касуючи всяке поневолення» [28, с. 57; 13, 24 серпня]. Інше послання, у вигляді телеграми, надійшло голові Державної Думи М. Родзянкові: «Одеські українці вітають в вашій особі нащадка славного українського сотника Родзянки. Два сторіччя попереду німець Паткуль, поставлений Петром, обдирав і знущався над нещасними українськими козаками. Ваш предок, сотник Родзянко заступався за них і за се Паткуль звелів убити його, але ж українці врятували життя своєму щирому оборонцеві, щоб в Вашій особі його нащадок виступив у тяжку годину на оборону Росії од німецького лиха. Дай, Боже, Вам силу й успіх!...» [16, 6 марта].

Вже у квітні до Петрограда від УКК надійшла ще одна телеграма, адресатом якої стала Українська національна рада при Тимчасовому уряді. У ній вітався факт її заснування й висловлювалося сподівання на успішне виконання своїх обов'язків, себто «твердо стояти на чолі українського громадянства і <...> домагатися національно-територіальної автономії України». Водночас Керівничий комітет просив УНРаду вважати себе за її місцеве представництво [20, с. 10].

Одразу зазначимо, що у перші тижні революції УКК проявляв себе неабияк активно, оскільки помітна активізація суспільства та розгортання національної революції, хід подій та поставлені завдання вимагали тіснішого згуртування українських організацій Одеси навколо мети сприяння відродженню власної державності. Не випадково УКК став співорганізатором першого у 1917 р. віче української громади міста, що відбулося 7 березня під головуванням В. Боровика. Збори пройшли вкрай активно та результативно. Виступали оратори від усіх українських товариств та партій, які виробили програму спільних дій та прагнень. Вона формалізувалася в затвердженій резолюції, у якій були наступні вимоги: 1) повна автономія України на федеративних засадах, 2) республіканська форма правління, 3) необхідно виступити із зверненням до всього місцевого українського населення з пропозицією організуватися з метою розвитку в народі та серед робітничого елемента національної самосвідомості, 4) скликати в Одесі губернський український з'їзд з метою

вияснення питання про розвиток таких самих організацій у всіх губерніях, 5) звернутись до українського комітету в Києві з пропозицією створити «Центральну Українську Раду», яка буде складатися з делегатів усіх українських політичних організацій, першим завданням якої повинно бути скликання всеукраїнського з'їзду, 6) звернутися до українського товариства з пропозицією збирати пожертвування на видавничий фонд, 7) вимагати від Одеської міської думи надання приміщення для зборів і з'їздів [16, 8 марта; 21, с. 11-12].

Помітно, що з 7 положень, 6 були цілком традиційними для тогочасної політичної ситуації й певною мірою продовжували викладені у вищезазначених зверненнях тези. Саме таку парадигму дій у концентрованому вигляді пропонували київські діячі. Звертає увагу на себе пункт щодо створення «Центральної Української Ради», прийнятий, якщо вірити редакції «Одесского листка», 7 березня, коли якраз проходив процес інституалізації даної установи, що свідчило про пильну увагу місцевих діячів до подій у Києві й тісний міжособистісний зв'язок між київськими та одеськими активістами. Адже важко повірити, що одесити могли паралельно з киянами запропонувати ідентичну назву. Правдивим, на нашу думку, виглядає варіант, коли одеський Керівничий комітет вже знав про виникнення УЦР, що є цілком ймовірним. Тому, на нашу думку, в резолюції від 7 березня був закріплений пункт не як побажання, а як підтримка по факту існування київської інституції. До чого присутні додали побажання скликати Національний конгрес. На форумі також обрали групу осіб, завданням яких стала агітаційно-просвітницька робота в Одесі та навколишніх селах [16, 8 марта].

На цей захід звернув увагу навіть урядовий часопис «Вестник Временного правительства», журналісти якого, змальовуючи розгортання революції в регіонах, з-поміж інших подій на півдні України виділив створення саме Керівничого комітету. Редакція звернула увагу на зібрання УКК від 7 березня 1917 р. на якому були присутні «<...> представники усіх українських товариств і партій, вони напрацьовували програму дій і побажань» [2, 11 марта].

Пункт 5 підтверджує й наукова розвідка В. Верстюка, який стверджував, що саме в стінах Керівничого комітету на початку березня виникла ідея скликання Всеукраїнського Національного конгресу

[1, с. 69]. А український радянський історик І. Курас відзначив, що 10 березня на одному з перших засідань Центральної Ради голова УКК С. Шелухин заявив, що їхнім політично-національним мінімумом є досягнення «гетьманщини і цілковитої самостійності» [12, с. 111]. Але остання теза виглядає не такою однозначною, якщо цитувати весь фрагмент: «<...> Політично-національним мінімумом комітету є домагання демократичної республіки для України, себто навіть Гетьманщини і цілковитої самостійності, **коли се можливо** (*виділення наше – Т. В.*)». Даний факт знайшов відображення також у авторитетній місцевій газеті «Одесские новости», дописувач якої повідомляв, що на засідання Центральної Ради прибули делегати від Одеського керівничого комітету і заявили про готовність підтримати діяльність посталої інституції [15, 14 марта]. У вищенаведеному зверненні визначалися й інші пріоритети на найближчий час: домагатися звільнення Галицького митрополита кардинала А. Шептицького і галичан-заручників (*полонених – Т. В.*) [18, с. 40].

Як бачимо, самостійницькі рефлексії хоч і були присутні, але не мали зобов'язального характеру, особливо якщо зважати на наступні декларації. Зокрема, 14 березня за постановою УКК С. Шелухин звернувся до Одеського й Херсонського архієпископа Назарія з таким зверненням: «<...>Ми, православні українці<...> просимо призначити в Одесі Церкву й Священника, який рідною нам українською мовою одбере од нас присягу на вірність новому урядові й Російській державі» [19, с. 13]. На дане прохання архієпископ дав позитивну відповідь і вже 15 березня члени УКК склали присягу на вірність Тимчасовому уряду Росії [19, с. 13]. На думку дослідниці С. Донченко, на згаданому вище засіданні Центральної Ради представники УКК запевнили її у беззастережній підтримці [9, с. 238].

Продовжували торувати обраний шлях самоорганізації й агітації у вигляді публічних акцій керівники УКК й надалі. Так, 19 березня в Одесі відбулося чергове українське віче, яке зібрало більше 700 городян. Захід відкрив В. Чехівський, а блискучу доповідь з історії України та про її сучасне становище зробив С. Шелухин. Він наголосив, що централізаторська політика російського уряду поступово згортала автономію України і привела її народ до низького культурного рівня

[16, 20 марта; 21, с. 11-12]. Як зазвичай, наприкінці роботи учасники віче ухвалили постанову, що складалася з 5 пунктів, які подаємо в оригінальній стилістиці: 1) усі українці при теперішніх вільних умовах повинні брати участь у національно-громадській праці. Тих, хто навіть тепер ухиляється від праці – уважати народними зрадниками. Їхньої байдужості тепер нічим не можна виправдати, 2) віче звертається до «Української Центральної Ради» в Києві з пропозицією скликати в Києві Український Сойм, 3) ухвалює звернутись до Тимчасового уряду, до ради робітничих і солдатських депутатів у Петрограді і до Центрального Комітету Всеросійської Селянської Спілки з закликом підтримати постулат національно-краєвої автономії України з забезпеченням прав усіх національних меншостей, 4) відкидаючи обвинувачення українців у сепаратизмі, віче закликає народи Росії до єднання на ґрунті автономії й федерації, 5) ухвалює звернутись до «Центральної Української Ради» в Києві та до Виконавчого Комітету громадських організацій Києва з закликом не зволікати справи постанови пам'ятника Шевченкові в Києві [20, с. 9].

На завершення низки зібрань українська громада міста 26 березня провела третє, за якихось 19 днів, віче, резолюції якого загалом співпадали з попередніми: «Ми, українці, <...>уважаючи на останні виступи проти нас по де яких загальноросійських партіях і організаціях, доводимо до загальної відомости й одностайно постановляємо: 1) Домагатися територіальної автономії України в межах етнографічної більшості населення вкраїнського з цілковитим забезпеченням прав менших націй, оселених поміж нас. 2) Уважаючи Херсонщину краєм предковічно вкраїнським, домагатися включення її в межі майбутньої автономії України. 3) Домагатися від тимчасового правительства проголосити, не відтягаючи до скликання Установчих Зборів, декларацію признання територіальної автономії України й іменування для України окремого міністра, який маєтсья для Фінляндії.

У справі проведення цих постанов доручаємо Одеському Керівничому Комітетові порозумітися з Київською Центральною Радою» [21, с. 11-12].

Шлейф революційного романтизму, який охопив не лише усе суспільство, але й досвідчених громадсько-політичних діячів з УКК, згодом підтвердив С. Шелухин, який згадуючи початок 1917 року, писав

про «ті щасливі часи», коли «в Комітеті панували єдність і солідарність національної визвольної конструктивної роботи», а всі питання порядку денного вирішувалися консенсусом заради спільних народних інтересів. Не менш важливими є зауваги майбутнього урядовця УНР про очевидні самостійницькі тренди в українському політичному середовищі Одеси [29, с. 57-58].

Таким чином, і суто політичні, й національно-культурні вимоги ставилися, частіше за все, в руслі програмних положень, які згодом оприлюднив М. Грушевський у низці статей, надрукованих у часописі «Нова Рада», починаючи з березня 1917 р., й зібраних пізніше під єдиною обкладинкою в книзі «Хто такі українці і чого вони хочуть» [5]. Це свідчить про єдину політико-теоретичну базу розгортання революції для всієї України, а також рівновагу у динаміці розвитку не тільки революційних, але й державотворчих процесів по лінії центр – провінція. Але звертає на увагу той факт, що дані положення одеські громадські діячі висунули на привселюдне обговорення раніше керівництва Центральної Ради, яка у ці дні тільки утворилася, а сам М. Грушевський продовжував перебувати на засланні у Москві до середини березня. Тому організатори УКК, якщо і не випереджали теоретиків УЦР, то, як мінімум, не відставали від своїх київських колег і однодумців.

Отже, протягом першого місяця революції саме на УКК покладалися функції по організації української громади Одеси і встановленні контактів з Києвом. Серед інших повноважень, які поклали на себе «комітетчики» варто назвати опіку над галичанами, що опинилися в результаті Першої світової війни в місті, контрпропаганда, направлена на «правильне» інформування городян про цілі їхньої діяльності, а також співпраця з іншими самоврядними структурами, як наприклад, російська селянська секція при Одеській раді робітничих депутатів і представників армії й флоту [20, с. 10], яка тривала принаймні до кінця червня 1917 року [8, арк. 118]. Одним з елементів аграрного напрямку в діяльності УКК стало вітання учасників Обласного селянського з'їзду, який був скликаний Всеросійським Селянським союзом і проходив в Одесі 6-8 квітня. Близько 1 тисячі делегатів з Херсонської, Подільської та Бессарабської губерній також заслухали доповідь С. Шелухина на тему «Чим була і чим стала Україна» [3, 21 апреля]. Прикметно, що одним з наслідків такої активності

стала організація аккерманської української громади чисельністю 200 осіб, яка оголосила себе відділом одеського УКК [14, 25 квітня].

Окрім вищеописаних заходів і планів УКК мав контакти з Польським виконавчим комітетом, який звернувся з пропозицією утворити спільну українсько-польську комісію «для тіснішого єднання обох народів і спільної акції в публічних справах». З подібними ініціативами виходив й Молдавський комітет, що, в обох випадках, сприймалося схвально, й УКК обрав задля постійних зносин комісію, до якої увійшли С. Шелухин, В. Боровик, В. Голубович та І. Луценко [23, с. 12]. Втім продовження контактів між комітетами на постійній основі де-факто не було.

В наступні місяці 1917 р. присутність Керівничого комітету в громадсько-політичному житті міста простежується подекуди фрагментарно, що пояснюється заснуванням в квітні Херсонської української губернської ради і Одеської української військової ради, очільниками яких були співзасновники УКК, відповідно В. Чехівський та І. Луценко, хоча комітет ще протягом декількох місяців зберігав свій вплив на організацію громади й її політичні настрої. Український військовий рух в межах Одеської військової округи розгорнувся вже в перший місяць революції й безпосередньо під впливом Керівничого комітету. Зокрема 21 березня з ініціативи УКК у місті було скликано перше військове віче. А через декілька днів відбулося зібрання військових-одеситів (*за місцем розташування їхніх частин та гарнізону – Т.В.*), на якому була обрана рада, що мала об'єднувати військових-українців Одеської округи, Румунського фронту і Чорноморського флоту [13, 24 серпня]. Це був, так би мовити, прообраз створеної 4 квітня Одеської української військової ради (ОУВР). Окрім цього, 26 квітня від військової ради до УКК були обрані Міляєв і П. Вербицький [27, с. 260].

Не дивно, що у подальшому ОУВР неодноразово поверталася до політичної складової своєї діяльності, висловлюючи незадоволення з приводу політики Тимчасового уряду щодо України. Так, 22 червня, разом з УКК вона надіслала телеграму голові російського уряду Г. Львову з констатацією факту невиконання ним домагань українського народу [27, с. 480].

Остання теза є підтвердженням висловленої вище думки про орієнтації українських організацій на позицію УКК, яка лаконічно і

промовисто була сформульована 1 травня під час гучного святкування Дня трудящих. Учасники маніфестації під жовто-блакитними прапорами, підійшовши до будівлі де розташовувався Керівничий комітет, щоб привітати його очільників, з шаною зустріли С. Шелухина, який стояв на балконі. А невідомий промовець з натовпу сказав: «вітаємо Керівничий Український Комітет, як центр нашої української думки, як осередок, де сконцентрувалося наше українське політичне життя» [22, с. 7-8]. Не дивно, що прилучитися до комітету хотіли різноманітні товариства, які поставали протягом усієї весни. Так, 12 травня виник «Гурток поштово-телеграфних служачих», який відразу висловив бажання отримати представництво в УКК. Того ж дня від «Гуртка» до Керівничого комітету увійшли Подолянчук і Тацюк, а їхніми заступниками стали Гомінюк й Кисилюк [23, с. 10].

Періодична преса залишила для дослідників дані про періодичність засідань УКК на початку березня, про що йшлося раніше. Але, приблизно така ж частота зустрічей збереглася, як мінімум, до початку літа. У своєрідному звіті комітету за попередній період говорилося, що наради проходили кожні три дні – 30 травня, 2 червня, 6 червня, 9 червня. Сам звіт ухвалювався до 6 червня. У ньому містилися 8 пунктів, які вважаємо необхідним подати в розлогому варіанті зі збереженням окремих елементів тогочасної лексики й стилістики:

1. Подати до затвердження статут.
2. Всі українські організації і партії, об'єднані в УКК мають до 6 червня виготовити і запропонувати списки кандидатів на вибори до міської думи. З них утвориться один список з 120 людей.
3. Взяти участь у віче федералістів усіх народів Одеси.
4. З огляду на події в війську вирішено для підтримки становища військової ради (ОУВР – Т. В.) видати наступний комунікат: «Верховодячі круги російського уряду в центрі і на провінції затримують розвій демократичних стремлінь українського народу<...>. Воля народу: національно-територіальна автономія<...>. Одеський український керівничий комітет заявляє, що виходом з нинішнього положення може бути лиш признання автономії України».
5. Звернутись до всіх партій і інституцій, які об'єднані в керівничий комітет, щоб вносили кожного місяця певний внесок на потреби комітету.

6. Учительській Спільці позичити 1000 крб. на перші видатки для урядження курсів українознавства. Курси будуть оплачені з фондів земств і міністерства освіти.

7. Вибрано фінансову комісію з добродіїв Шмигеля, Фесака, Різниченка і Мурського для <...> потреб на Керівничий Комітет.

8. Загальні збори Просвіти в Одесі призначено на 18 червня [24, с. 3-4].

Останній та 6-й пункти не були випадковими, зважаючи на те, що освітнім питанням УКК приділяв значну увагу протягом усього оглядового періоду. Вже у березні комітет оприлюднив звернення до всіх вчителів-українців, закликавши їх надсилати домашні адреси до УКК з метою подальшого гуртування [19, с. 9]. А 11 травня Керівничий комітет звернувся листом до попечителя Одеської шкільної округи, у якому викладалося бачення перспектив розвитку культури та шкільництва внаслідок революційних змін. Основним лейтмотивом послання була теза про засудження політики русифікації, С. Шелухин писав буквально наступне: «<...> Русификация душила украинскую народность и превратила украинский народ, который, как совершенно ясно из истории, был в 17 веке самым просвещенным между славянами, – в самый неграмотный и самый невежественный<...>». Після чого йшло прохання про виділення коштів для вчительських курсів українознавства [6, арк. 1-2]. Майже миттєва відповідь виявилася категоричною, у ній повідомлялося про відсутність потрібної суми грошей [6, арк. 4].

У червні президія УКК звернулася до Центральної Ради з пропозицією призначити В. Чехівського своїм комісаром (попечителем шкільної округи) в Одесі. Їхня аргументація базувалася не тільки на бажанні розвивати освіту рідною мовою, але й була викликана контрдіями осередку «Союза русских людей», який зберігав вплив на шкільну систему. Тому в заклику містилося прохання спільно з Міністерством внутрішніх справ ліквідувати всі подібні товариства, а їхнє майно передати місцевим українським просвітницьким організаціям [25, с. 13]. У Києві дослухалися до пропозиції одеських однодумців і наприкінці липня Центральна Рада телеграмою повідомила УКК, що В. Чехівського призначено Херсонським губернським комісаром з народної освіти. У найближчі дні мало відбутися екстрене засідання Української вчительської спілки (голова – В. Чехівський), Керівничого комітету та

інших організацій з метою обговорення питання українізації системи освіти, відкриття навчальних закладів, і по можливості домогтися заснування в Новоросійському університеті кафедри для викладання дисциплін з української культури [3, 26 июля].

Одним з напрямів роботи УКК наприкінці травня, і припускаємо в червні 1917 р., стала підготовка до виборів у міську думу, що мали відбутися незабаром згідно нового демократичного законодавства. 30 травня керівництво комітету зобов'язало усі українські організації і партії міста, що входили до його складу, підготувати перелік кандидатів для утворення з них спільного списку задля участі у майбутніх виборах [4, с. 101]. Втім продовження підготовки виборчої кампанії з боку УКК відомі нам джерела не зафіксували.

Наприкінці червня УКК долучився до скликання I-го Херсонського губернського національного українського з'їзду, ідея організації якого висловлювалася членами Керівничого комітету ще на першому віче 7 березня 1917 р. УКК делегував на форум декількох осіб, насамперед С. Шелухина. Їх обирали за певним принципом, зокрема по 1-му депутату від партійних осередків, товариств і організацій, серед яких щоправда УКК прямо не згадувався [8, арк. 118].

Форум 28 червня відкрив голова Керівничого комітету, який виступив із основною доповіддю, що підтверджувало заслуги зазначеної інституції в громадсько-політичному житті українців Одеси. Він сповідував думку, що український народ під егідою Центральної Ради зробив правильно, розпочавши, не очікуючи Всеросійських Установчих зборів, набуття автономії, адже, такі складні питання можуть вирішуватися Установчими зборами дуже довго. Тому «ми повинні <...> дати Установчим зборам вже готовий проект для затвердження». Дана теза отримала повну підтримку з боку присутніх, які проголосували за резолюцію, де говорилося про територіальну автономію України в складі Російської демократичної федеративної республіки зі збереженням прав національних меншин [10, 30 июня; 27, с. 515].

24 липня відбулася ще одна подія, яка засвідчила впливовість УКК на прийняття важливих рішень у межах міста. На екстреній нараді громадських і політичних організацій міста (виконавчого бюро громадського комітету, ради солдатських і офіцерських депутатів, ради

робітничих депутатів, Румчероду, ради селянських депутатів), де обговорювалося питання про вибори комісара Тимчасового уряду для Одеси замість градоначальника, були присутні делегати від УКК, які висловлювали свої пропозиції щодо кандидатів в одеські комісари [7, арк. 15]. На посаду було висунуто лише трьох осіб – І. Гніденка (від рад робітничих і солдатських депутатів), Зарудного (від російських есерів) та І. Романченка (від УКК). Втім, остаточне вирішення даного питання відклали на потім [10, 25 юля].

Вищезазначені заходи у політичній, військовій та освітній сферах, у яких безпосередню участь брав Керівничий комітет, приковували вельми пильну увагу з боку громадськості Одеси, яка подекуди з інтересом, а інколи з очевидними нотками стурбованості стежила за розгортанням подій, прагнучи зрозуміти подальші перспективи державотворчих трансформацій. Показовою у цьому сенсі була замітка, поміщена у часописі «Вестник Одесского земства», автор якої відзначав помітне посилення діяльності місцевих українських організацій, які постійно контактують з Центральною Радою. Він відверто ставив питання С. Шелухину щодо «ставлення українців до Одеси і повіту», що стало провісником ідеї «вільного міста» Одеси в складі УНР. Відповідь голови УКК була недвозначною і, поза всяким сумнівом, відображала уявлення його однодумців, у тому числі поза межами регіону: «повіт заселений переважно українцями, а Одеса – не може бути такої ситуації, щоб те чи інше місто було в загальній українській області автономною одиницею. А на Бессарабію ми не претендуємо» [3, 26 юля].

Подальша діяльність УКК залишається менш відображеною в джерелах, й можливо варто говорити про поступове нівелювання впливу і ролі Керівничого комітету в громадсько-політичному житті Одеси, що може бути наслідком певної реорганізації УКК, про потребу якої заявив В. Чехівський під час роботи 5-ї сесії Центральної Ради ще 21 червня [18, с. 109]. Але без додаткових джерельних масивів дана теза може сприйматися лише як припущення.

2 серпня голова УКК відіслав чергову телеграму до Києва, у якій висловив Центральній Раді свою стурбованість щодо збройного конфлікту навколо розстрілу вояків полку ім. Б. Хмельницького [27, с. 601]. А у вересні Керівничий комітет, занепокоєний долею відомого громадського

діяча і журналіста Володимира Степанківського, ув'язненого в Петрограді у підозрі в розвідувальній діяльності, знову спілкувався з УЦР, прохаючи вплинути на позитивне вирішення проблеми [26, с. 12].

На початку листопада 1917 р., відразу після більшовицького державного перевороту, УКК фігурував у числі структур, що взялися конструювати Український обласний революційний комітет і разом з ним нову конфігурацію влади. Останній виступив з заявою, головною ідеєю якої стала думка про те, що виступ частини одеських організацій (*які заперечували юрисдикцію Центральної Ради над південними теренами України – Т.В.*) проти «українського блоку» від імені всіх демократичних сил краю є самозваним. При цьому зазначалось, що Херсонська українська губернська рада, одеські організації УСДРП, УПСР, УПСФ, ОУВР з фракцією чорноморських матросів і одеський УКК дотримуються протилежної точки зору на питання державної приналежності окреслених земель та формування на них владних інституцій. Далі говорилося: «якщо раніше, вказані організації, намагалися конструктивно співробітничати з неукраїнськими силами, то тепер більшість з них зрозуміли, що з „демократією”, яка отруєна українофобією, не можна йти в ногу» [15, 6 ноября]. Дана дискусія стала останньою, у якій знаходимо присутність Керівничого комітету, який окрім іншого в оприлюдненому переліку значився останнім, що може бути відповіддю на запитання про його подальшу долю.

Таким чином, створений відразу після падіння імперії Романових в Одесі Український керівничий комітет відіграв ключову роль в згуртуванні української громади міста. Незважаючи на нетривалість свого існування, він зробив помітний внесок у розгортання національної революції в регіоні, а на перших порах виконував основну роботу по організації масових заходів, які мали продемонструвати наявність волі української громади міста до обстоювання власних політичних і культурницьких прав. Діяльність УКК виявилася напрочуд багатовекторною, включаючи у сферу інтересів питання не лише політичної підтримки Центральної Ради, але й підготовки українських партій до участі в виборах у міську думу, змагання за посаду одеського міського комісара Тимчасового уряду, співпрацю з селянськими спілками, вирішення проблем галичан-військовополонених, створення Херсонської української губернської ради, організацію збору пожертв на

національну справу, підтримку українізації російського війська, захист права митрополита А. Шептицького на повернення до рідної землі з заслання.

Створений зусиллями усіх українських товариств і партійних осередків Одеси ліберального й соціалістичного табору, УКК протягом першої половини 1917 р. вважався головним репрезентантом української громади причорноморського мегаполісу, а також виступав у ролі важливого комунікатора між Києвом та Одесою, а поступова втрата цієї функції припала на другу половину 1917 року, що співпало з від'їздом до Києва голови Керівничого комітету С. Шелухина і перенесенням обов'язків УКК у стіни Херсонської української губернської та Одеської української військової рад.

T. S. Vintskovs'kyi

UKRAINIAN KERIVNYCHY COMMITTEE IN THE SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL LIFE OF ODESA (1917)

The present article examines the emergence and activity of Ukrainian kerivnychego (steering) committee in Odesa, which in the first months of the revolution in 1917 took over the city's Ukrainian community organizer and spokesman for her political and cultural interests.

Key words: *Ukrainian kerivnychy (management) committee, Odesa, the revolution, the Ukrainian community, the Centralna Rada (Central Council).*

T. S. Винцовский

УКРАИНСКИЙ КЕРИВНЫЧИЙ КОМИТЕТ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ И КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ОДЕССЫ (1917 г.)

В предложенной статье анализируется возникновение и деятельность Украинского керивнычего (руководящего) комитета Одессы, который в первые месяцы революции 1917 г. принял на себя функции организатора украинской общины города и выразителя ее политических и культурных интересов.

Ключевые слова: *Украинский керивнычий (руководящий) комитет, Одесса, революция, украинская община, Центральная Рада.*

Джерела та література

1. Верстюк В. Ф. Український національно-визвольний рух (березень – листопад 1917 р.) // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 63-81.
2. Вестник Временного правительства. – 1917.
3. Вестник Одесского земства. – 1917.
4. Гвоздик В. С. Участь українських політичних партій в муніципальній кампанії на півдні України в 1917 р. // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 1999. – Вип. V. – С. 98-102.
5. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – 240 с.
6. Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської області). – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 2830.
7. Держархів Одеської області. – Ф. 615. – Оп. 1. – Спр. 1.
8. Держархів Одеської області. – Ф. Р-3829. – Оп. 1. – Спр. 111.
9. Донченко С. П. Ліберальні партії України (1900-1919 рр.). – Дніпродзержинськ: Видавничий відділ ДДТУ, 2004. – 379 с.
10. Известия Совета рабочих депутатов и представителей Армии и Флота г. Одессы. – 1917.
11. Коновалов В. Красный флаг над Одессой. – Одесса: Маяк, 1977. – 254 с.
12. Курас І. Ф. Більшовики Херсонщини в боротьбі проти буржуазно-націоналістичної контрреволюції за встановлення Радянської влади (жовтень 1917 – січень 1918 рр.) // Наукові праці з історії КПРС. – Випуск 15. Більшовицькі організації Півдня України у боротьбі за владу Рад. – К.: Видавництво Київського університету, 1967. – С. 108-125.
13. Луценко І. Де що про армію // Вільне життя. – 1918.
14. Нова Рада. – 1917.
15. Одесские новости. – 1917.
16. Одесский листок. – 1917.
17. Раковський М. Ю., Шкляєв І. М. У революційні часи (1917-1920 рр.) // Історія Одеси / Голов. ред. В. Н. Станко. – Одеса: Друк, 2002. – 559 с.
18. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали в двох томах. – К.: Наукова думка, 1996. – Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – 591 с.

19. Українське слово. – 1917. – №1. – 16 с.
20. Українське слово. – 1917. – №2. – 16 с.
21. Українське слово. – 1917. – №3. – 16 с.
22. Українське слово. – 1917. – №5. – 16 с.
23. Українське слово. – 1917. – №6. – 16 с.
24. Українське слово. – 1917. – №7. – 16 с.
25. Українське слово. – 1917. – №8. – 16 с.
26. Українське слово. – 1917. – №11. – 16 с.

27. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали. – К.: Видавництво Олени Теліги, 2003. – 1024 с.

28. Чумак В. М., Платонов С. Г. Формування органів влади і український національний рух на Півдні України після Лютневої революції (березень – червень 1917 р.) // Південь України і складання української державності: історія і сучасність. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 1994 року. – Ч. 1. – Одеса: Одеський державний економічний університет, 1994. – С. 56-58.

29. Шелухин С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. – Дрогобич: Бескид, 1992. – 248 с.

30. Янчук О. Пороги вічності Ю. Липи // <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1319.html>

В. В. Македон

УДК 94«18/19»:(093)(477.74)

**ДОКУМЕНТИ З ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСТІ ЯК ДжЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ОДЕСИ
XIX – ПОЧАТКУ XX ст.**

Стаття присвячена актуалізації, систематизації та первинному аналізу джерелознавчого потенціалу архівних матеріалів, справ, з фондів Державного архіву Одеської області щодо дослідження розвитку національно-культурних об'єднань Одеси у XIX – на початку XX століть. Зроблено висновок, що ці актові документи є достатньо